

**Lietuvos vystomojo
bendradarbiavimo politikos
vertinimas ir stebėseną:**
skirtingų ekosistemos dalyvių
perspektyvos

Autorė: Rimgailė Kasparaitė (VŠĮ OSMOS Global Partnerships)

Projektą koordinuoja: © Nacionalinė nevyriausybių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma / Lithuanian NGDO Platform

Kontaktai: Justina Kaluinaitė, justina@vbplatforma.org

Vilnius, 2023 m.

Šis leidinys yra projekto „VB ir NVO 4.0“ Nevyriausybių skėtinių organizacijų institucinio stiprinimo dalis. Projektą padeda įgyvendinti Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos lėšos. Donoro parama šiam leidiniui nereiškia pritarimo turiniui, už kurį yra atsakingi tik jo autoriai. Donoras taip pat negali būti laikomas atsakingu už leidinyje pateiktos informacijos naudojimą.

KONTEKSTAS

Svarbus pastarojo meto pokytis Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikoje – tai Lietuvos įstojimas į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Paramos vystymuisi komitetą (EBPO PVK), kuris formuoja tarptautinius vystomojo bendradarbiavimo standartus ir skatina dalijimąsi patirtimi. Remiantis 2022 m. kovo 10 d. Lietuvos išreikštu susidomėjimu tapti komiteto nare, EBPO PVK 2022 m. pateikė ataskaitą „Lietuvos pasirengimas stoti į PVK“, kuriame kaip vienas iš aktualiausių aspektų buvo paminėtas **Lietuvos įsipareigojimas stiprinti savo vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo ir stebėsenos mechanizmus**: „Lietuva yra įsipareigojusi stiprinti savo vertinimo mechanizmus tam, kad sukurtų vystomojo bendradarbiavimo vertinimo sistemą“¹. Ataskaitoje pažymima, jog Lietuvos URM ir CPVA projektų lygmeniu turi veiklos stebėsenos sistemą, kurioje apibrėžiami rezultatai ir rodikliai, tačiau: „Lietuvoje šiuo metu trūksta mechanizmų, kurie leistų apibendrinti bendrus vystomojo bendradarbiavimo rezultatus. Atlikus stebėsenos ir rezultatų procesų apžvalgą, nebuvo aiškių įrodymų, kad egzistuoja tikslai ir rodikliai, kuriuos būtų galima apibendrinti siekiant įvertinti, kaip pasiekti bendrieji vystomojo bendradarbiavimo tikslai ir prioritetai.“² Vyriausybės strateginės analizės centras STRATA 2021 m. atliktame „Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymo ir matavimo“ tyrime taip pat pažymėjo, jog „<...> tinkamai URM vertę pamatuoti galima tik vykdant išsamius, tematinius URM vykdomos užsienio politikos vertinimus“³. Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas dažniausiai yra vertinamas per kiekybinius modelius, tačiau itin trūksta kokybinių (kurie taip pat galėtų būti išoriniai, akcentuojantys VB poveikį) vertinimų, kurie atspindėtų aiškias Lietuvos VB politikos gaires.

Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos Vystomojo bendradarbiavimo departamentas pranešė: „Siekiant didinti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo sistemos veiksmingumą, o kartu ir vykdyti PVK rekomendacijas, 2023–2025 m. URM įgyvendina Europos Komisijos Techninės paramos priemonės lėšomis finansuojamą projektą „Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos stiprinimas: suderinamumas, partnerystės, poveikis“. Projekto metu EBPO ir kitų šalių donorių ekspertai padės Lietuvai stiprinti vykdomos vystomojo bendradarbiavimo politikos suderinamumą nacionaliniu lygmeniu, taip pat gerinti sąlygas ir kurti naujus mechanizmus veiksmingoms tarptautinėms partnerystėms vystomojo bendradarbiavimo srityje.“⁴ Didelis dėmesys svarstant ir priimant tinkamiausią VB politikos vertinimo ir stebėsenos modelį skiriamas EBPO PVK rekomendacijoms bei bendradarbiavimui su tarptautiniais ekspertais, kurie padės parengti vertinimo ir stebėsenos modelį, skirtą „vertinime dalyvaujančių subjektų koordinavimui ir bendradarbiavimui, vertinimų rezultatų panaudojimui laipsniškai tobulinant politiką, programas ir projektus.“⁵

¹ EBPO PVK ataskaita: *Report on Lithuania's Readiness for Accession to the DAC*, 2022. p. 21.

² *Ibid.*

³ STRATA (2021). Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymas ir jos matavimo tyrimas. Vyriausybės strateginės analizės centras.

⁴ Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 08 08.

⁵ *Ibid.*

Atsižvelgdami į EBPO PVK vertinimo išvadas ir norėdami prisidėti prie prasidėsiančių diskusijų dėl tinkamiausio VB vertinimo ir stebėsenos mechanizmo Lietuvai, šiuo tyrimu siekiame atskleisti, kokią prasmę bei pokyčius Lietuvos VB stebėsenoje patys VB ekosistemos dalyviai laiko reikalingais. Bendradarbiavimas su VB ekosistemos dalyviais kuriant VB politikos stebėsenos ir vertinimo modelį yra svarbus norint užtikrinti vertinimo proceso atskaitomybę ir skaidrumą, o kartu tai galėtų padidinti patikimumą ir pasitikėjimą politikos įgyvendinimu. VB ekosistemos dalyviai turi galimybę pateikti savo perspektyvas ir įžvalgas, paremtas skirtingomis žiniomis ir patirtimi. Tokiu būdu galima užtikrinti, kad vertinimo modelyje būtų atsižvelgta į veiksnius, darančius poveikį vystomajam bendradarbiavimui, o tai padėtų aiškiau suprasti VB politikos rezultatus ir poveikį.

Šio tyrimo kryptys ir pagrindiniai klausimai:

- Kokia yra vystomojo bendradarbiavimo nauda Lietuvai?
- Kokiais būdais prasmingiausia stebėti ir vertinti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politiką?
- Kokią naudą/iššūkius gali kurti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos matavimas ir stebėseną?

Ši studija remiasi esamos literatūros šaltinių ir dokumentų analize (tokių kaip EBPO PVK vertinimas, STRATA) bei pusiau struktūruotais anoniminiais interviu su penkiais vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos veikėjais, kurie atstovauja: centrinei projektų vykdymo agentūrai (CPVA), Lietuvos užsienio reikalų ministerijos (URM) vystomojo bendradarbiavimo departamentui, vienai viešajai institucijai, vienam privačiam verslui ir vienai nevyriausybinei organizacijai. Interviu buvo atlikti 2023 m. liepos-rugpjūčio mėnesiais. Taip pat tyrimo pradžioje įvyko pilotiniai susitikimai su LR užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo departamentu, CPVA bei Vyriausybės strateginės analizės centru (STRATA), kurie prisidėjo indentifikuojant tyrimo kryptį.

Vystomojo bendradarbiavimo vertinimo ir stebėsenos mechanizmų svarba šalims narėms pagal EBPO PVK

Pastaraisiais metais tarptautinė bendruomenė vis nuosekliau ir nuodugniau stengiasi spręsti pagalbos ir bendradarbiavimo veiksmingumo klausimą ir apsvarstyti vertinimo procesų vaidmenį didinant atskaitomybę ir teikiant duomenis, kad ištekliai būtų skirstomi remiantis tuo, kas veiksminga.⁶ Remiantis EBPO/PVK vertinimo kriterijų gairėmis, vertinimas apibūdinamas kaip sistemingas ir objektyvus vykdomo ar užbaigto projekto, programos ar politikos, jos struktūros, įgyvendinimo ir rezultatų įvertinimas. Juo sie-

⁶ Metodologinė priemonė „Evaluating the Impact of International Development Cooperation“ <https://www.coopi.org/uploads/home/15b477011a840f.pdf>

kiama nustatyti tikslų tinkamumą ir įgyvendinimą, vystymosi efektyvumą, veiksmingumą, rezultatyvumą, poveikį ir tvarumą. Vertinimas turėtų suteikti patikimos ir naudingos informacijos, leidžiančios įtraukti įgytą patirtį į paramos gavėjų ir paramos teikėjų sprendimų priėmimo procesą. Vertinimas taip pat reiškia procesą, kurio metu nustatoma veiklos, politikos ar programos reikšmė.⁷ Tokių vertinimo ir stebėsenos mechanizmų tikslas – suprasti, kaip nukreipti strategiją ir sprendimų priėmimą siekiant teigiamo socialinio poveikio visoms suinteresuotosioms šalims (Epstein ir Yuthas, 2014). Vertinimo ir stebėsenos tikslas neturėtų apsiriboti vien tik poveikio bendruomenės gerovei supratimu, bet ir kartu nustatyti, ar ir koku mastu turėtų būti skiriami ištekliai, kad būtų pasiektas konkretus veiksmingumo ir efektyvumo lygis. Pavyzdžiui, ilgametė EBPO PVK narė Suomija VB politikos vertinimą apibrėžia kaip neatsiejamą veiklos dalį. Kaip teigiama oficialioje Suomijos vystomojo bendradarbiavimo vertinimo ir stebėsenos strategijoje, VB politikos vertinimas ir stebėjimas užtikrina, kad Suomijos vystomasis bendradarbiavimas būtų kokybiškas. Pabrėžiama, jog vertinimas yra būtinas mokymuisi, atskaitomybei, skaidrumui bei atvirumui užtikrinti. Mokymasis svarbus tiek Suomijos URM, tiek partnerių organizacijoms, paramos gavėjams ir platesnei vystymosi specialistų grupei. Pažymima, jog vertinimai gali tapti įdomia medžiaga tyrimams ir suteikia svarbios informacijos platesnei visuomenei apie finansavimo panaudojimą.⁸ Apibrėžiant laikotarpį, toks vertinimas, Suomijos atveju, atliekamas konsultuojantis su departamentais, skyriais, ambasadomis ir kitomis vystymosi politikos suinteresuotosiomis šalimis, kad nustatytų jų poreikius, susijusius su centralizuotais vertinimais: „Po to skyrius sudaro *metinį* išsamų ministerijos vertinimo planą, į kurį įtraukiami ir decentralizuoti, ir centralizuoti vertinimai.“⁹ Vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimas ir stebėseną yra pagrindinė patikimo viešojo valdymo sąlyga, kuri skatina mokymąsi ir atskaitomybę. Toks instrumentas leistų įvertinti, kokiais argumentais ir įrodymais grindžiami vystomojo bendradarbiavimo politikos sprendimai, ar nustatomi realūs lūkesčiai, bei ar tinkamai panaudojami ištekliai (OECD, 2018).

Vystomojo bendradarbiavimo nauda Lietuvai

Vystomojo bendradarbiavimo politikos formavimo ir įgyvendinimo lygmeniu nauda Lietuvai apibrėžiama gan abstrakčiai, be konkrečių pavyzdžių, turimos patirties bei vizijos, ko Lietuva siekia šioje politikos srityje. Užsienio reikalų ministerijos VB departamentas, apibūdindamas jos naudą Lietuvai, teigia, jog Lietuva šalyse partnerėse siekia abipusės naudos: tiek atitinkamai dalytis sukaupta patirtimi ir žiniomis su ES Rytų partnerystės šalimis ir „kituose regionuose, kuriuose vyksta pokyčiai“¹⁰ esančiomis šalimis, tiek stiprinti Lietuvos įvaizdį. Pastebėtina, tiek URM VB departamento pateiktoje informa-

⁷ OECD DAC Network on Development Evaluation „Evaluating Development Co-Operation: summary of key norms and standards“ <https://www.oecd.org/development/evaluation/dcdndep/41612905.pdf>

⁸ Suomijos vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo instrukcija (angl. *evaluation manual*), p. 5. https://um.fi/documents/384998/0/Evaluation+Manual_updated_01032022+%281%29.pdf/402ad23b-9abb-78fc-6ab0-aec6e-da7f7ff?t=1648796619578

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 08 08.

cijoje apie bendrą Lietuvos VB strategiją trūksta tikslumo, t. y., ministerija nenurodo, kokia konkrečia patirtimi ir žiniomis Lietuva gali dalintis su kitomis šalimis, bei kokias Lietuvos stiprybes šioje srityje galima įvardyti. Pabrėžiama, jog „atsižvelgiant į tai, kad VB iniciatyvos yra orientuotos į paramą besivystančioms šalims (kurios ir gauna didžiausią naudą), naudą, kurią gauna Lietuva, įvertinti yra sudėtinga.“¹¹ Vis dėlto paminėta, jog, pavyzdžiui, dalyvaudamos vystomojo bendradarbiavimo politikos įgyvendinime, Lietuvos verslo įmonės turi galimybę užmegzti naujus verslo ryšius ir plėsti eksportą į kitas rinkas, o tai taip pat prisideda prie eksporto rinkų diversifikacijos.¹² Tačiau paklaustas apie konkrečias Lietuvos iniciatyvas ir projektus vystomojo bendradarbiavimo srityje, kurie galėtų iliustruoti VB naudą Lietuvai, URM vystomojo bendradarbiavimo departamentas nepateikė atsakymo, kuris leistų iliustruoti ne tik jų naudą Lietuvai, bet ir naudos gavėjo šalims. Pažymėtina, kad tikslios ir konkrečios naudos įsivertinimas galėtų pritraukti daugiau projektų bei iniciatyvų. Konkretumo trūko ir skirtingų ekosistemos dalyvių atsakymuose, kur kaip pagrindinis VB naudos Lietuvai aspektas buvo minimas įvaizdžio ir reputacijos kūrimas (ypač tai akcentavo viešosios institucijos ir verslo įmonės atstovai) ir ryšių užmezgimas. NVO atstovams taip pat svarbu partnerystės stiprinimas, apsikeitimas žiniomis, kompetencijų kėlimas ir stabilesnių regionų bei partnerysčių siekimas.¹³ Ekosistemos dalyviai pabrėžė ir tai, jog projektų vertinimuose yra pirmiausia vertinamas jų poveikis šalims partnerėms, todėl jų naudą Lietuvai galima įvertinti tik bendrais tyrimais/studijomis, tačiau ne po kiekvieno individualaus projekto.

Vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyvių atsakymai parodo, jog Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikoje trūksta konkrečia ir unikalios patirtimi grįstos vizijos. Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos šalims, svarbu sukurti aiškią viziją ir politikos priemones, kurios leistų ir skatintų įvairius Baltijos šalių dalyvius nuolat ieškoti naujų vystomojo bendradarbiavimo veiklos būdų.¹⁴

Vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyviai norėtų matyti ne tik aiškesnę Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo viziją, bet ir skaidresnę VB politikos strategijos kūrimo procesą. Ekosistemos dalyviai pabrėžė, jog svarbu žinoti, kokiais argumentais ir įrodymais remiamasi kuriant strategiją. Viešosios institucijos atstovas teigė, jog teikdami paraiškas jie atsižvelgia į Lietuvos VB strategines kryptis ir pabrėžia, kad koncepcijos (dalyvavimui VB Fondo kvietimuose) yra kuriamos atsižvelgiant ir bendradarbiaujant kartu su institucija: „Kaip suprantu, tos koncepcijos ir gimsta iš dialogo su ekosistemos partneriais, kurie pernai dalyvavo, gal sėkmingai pavyko, ar yra poreikis tęsti“.¹⁵ Tačiau apklausoje dalyvavęs nevyriausybinės organizacijos atstovas pastebėjo, jog ypač trūksta valdžios institucijų bendradarbiavimo ir atviro dialogo su Lietuvos NVO.¹⁶

Ekosistemos atstovai pažymi, jog trūksta ne tik sklandesnės komunikacijos ir informacijos norintiems prisijungti prie vystomojo bendradarbiavimo veiklų, bet taip pat ir skaidrumo bei atskaitomybės vykdant ir kuriant Lietuvos VB strategiją. Ekosistemos dalyviams, tokiems kaip viešosios institucijos, būtų įdomu sužinoti, kaip kuriamos koncepcijos, kodėl

¹¹ Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 08 08.

¹² *Ibid.*

¹³ Interviu su NVO atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

¹⁴ Laura Toomlaid, „Inovacijos vystomajam bendradarbiavimui. Apgalvotas eksperimentavimas: inovacijų galimybės Baltijos šalių vystomajame bendradarbiavime“, AfriKo, 2022 m. kovo 11 d., https://issuu.com/vbadmin/docs/vb_inovacijos_lt.

¹⁵ Interviu su viešosios institucijos atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

¹⁶ Interviu su NVO atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

kaip strateginė kryptis pasirenkama viena ar kita šalis, kokiais argumentais remiamasi. Atsakydamas į klausimą, ko trūksta Lietuvos VB strategijai, kad joje atsirastų daugiau projektų ir iniciatyvų, verslo atstovas teigė, jog būtina nuspręsti dėl konkrečių šalių ir dvišalių santykių; anot jo, tuo būdu būtų galima užtikrinti efektyvesnį verslo įsitraukimą į vystomojo bendradarbiavimo finansavimo kvietimus, nes verslas taip pat nori matyti savo veiklų naudą ir tęstinumą. Taip pat pažymima, jog: „Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas turėtų užtikrinti pragmatiškumą“¹⁷, o tai kartu galėtų padėti įsivertinti ir naudą Lietuvai. Interviu su CPVA atstovais metu buvo išreikštas pasitenkinimas ir pasitikėjimas esama strategija, tačiau pažymėta, jog: „Svarbiausia būtų užtikrinti tas strategines kryptis, kurias mes esam pasidarę, kaip jas plėsti ir padaryti dar atviresnėmis“.¹⁸ Ekosistemos veikėjų lūkesčius patvirtina ir STRATA atliktas tyrimas, kuriame teigiama, jog URM politikos programos turėtų būti planuojamos pagal aiškią logiką, „nurodant nuoseklų priežastingumo išdėstymą su aiškiai įvardintomis priežastingumo prielaidomis.“¹⁹

Kas turėtų atsispindėti vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo ir stebėsenos modeliuose?

VB ekosistemos dalyvių nuomone, vystomojo bendradarbiavimo politikos stebėseną ir vertinimą reikalingas ne tik pasibaigus VB strategijos įgyvendinimo laikotarpiui, bet jis turėtų būti atliekamas nuosekliai ir pasibaigus projektams – tai leistų įsisavinti pamokas prieš teikiant būsimas paraiškias finansavimui bei įvardyti sritis, kuriose dar reikia tobulėti ar nukreipti savo veiklas. URM VB departamento teigimu, kadangi „Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo strateginės kryptys 2022-2025 metams tik įpusėjo savo įgyvendinimo laikotarpį“, tai „jų efektyvumo įvertinimas numatomas ateityje“.²⁰ Deja, URM nemini politikos formuotojų lūkesčių ar konkrečių, remiantis pačia VB strategija išryškintų aspektų, kas būtų naudinga Lietuvai. Taip pat neminimas dialogas ir bendradarbiavimas su kitais ekosistemos dalyviais bei atsižvelgimas į jų lūkesčius. Kalbėdamas su šio tyrimo autoriais, viešosios institucijos atstovas pabrėžė: „Iš tikrųjų reikėtų šiek tiek aiškesnės metodikos, nes kartais kai jau kelintas projektas iš eilės, jaučiasi nuovargis, važiuojam, pasakojam, kažkas išgirsta, kažkas gal ne – o kaip tai pamatuoti, kaip tai gavosi rezultate, [nėra aišku].“²¹

Vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyviai pastebi, jog, remiantis jau įvykusiais projektais, daugiausia yra atsižvelgiama į kiekybinius rodiklius, kurie neleidžia pamatyti konkrečios projektų naudos Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikai. NVO pa-

¹⁷ Interviu su privataus verslo atstovu, 2023 m. rugpjūčio 15 d.

¹⁸ Interviu su CPVA atstovu, 2023 m. rugpjūčio 10 d.

¹⁹ STRATA (2023). URM vykdomos užsienio politikos kuriamos vertės vertinimo metodikos sukūrimas ir bandomasis vertinimas. Vyriausybės strateginės analizės centras.

²⁰ Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 m. rugpjūčio 8 d.

²¹ Interviu su viešosios institucijos atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

žymi, jog yra tik keletas nevyriausybinių organizacijų, kurios savo iniciatyva yra pačios atlikusios kokybinius projektų vertinimus (pavyzdžiui, Afrikos tyrimų ir konsultacijų centro „AfriKo“ (nuo 2023 m. VšĮ OSMOS Global Partnerships) projekto „Digital Explorers“ išorinis vertinimas²²). Būtų svarbu įvertinti bent jau keletą įvykusių projektų – tai leistų pamatyti įvairius rodiklius; NVO atstovas apie tai kalbėjo: „Nauda Lietuvai būtų tas antrinis [rodiklis], ir būtų įdomu pažiūrėti, ar yra nauda partnerėms šalims. Ar mes turėjom kokią gilesnę studiją [tuo klausimu]? Aš tikrai to labai pasigendu, nes tada atsiranda [tokia dilema:] tas, ką tu darai, ar ta tavo strategija efektyvi, kai vėl keisi, ar įsidėsi [į ją] tai, ką [iš tiesų] nori įsidėti.“²³ Verslo atstovas pastebėjo, jog daugelio projektų ir iniciatyvų atžvilgiu įmanoma įvertinti tik naudą gavėjo šaliai, tad čia taip pat galėtų atsirasti galimybių studijos. Vertinimuose ir VB politikos stebėsenoje, atvirkščiai nei dabartiniuose projektų vertinimuose, reikėtų „daugiau inovatyvumo bei tęstinumo. Taip pat palikti daugiau laisvės ir turėti atviresnį mąstymą“. Vertinimo sistemą CPVA atstovas apibūdina iš techninės projektų vertinimo pusės: „Ypatingai šitoje vietoje vertinam URM žinias ir kompetencijas, nes jie kuria tą strategiją ir geriausiai supranta, jie dalyvauja vertinime – atsako į tam tikrus klausimus, jeigu vertinimo balas yra mažinamas, jie nurodo, kaip ir mes, dėl kokių priežasčių mažinamas balas ir kurioje vietoje yra neatitiktis strateginių kryptų reikalavimams.“²⁴

STRATA atliktame tyrime pažymima, jog pagrindinis iššūkis URM politikos vertinimo ir stebėsenos sistemoje yra „fundamentali vertinimo sistemos peržiūra, įtraukiant kokybinį vertinimą“²⁵, kuri leistų atsakyti į sudėtingesnius iššūkius, problemas ir padėtų įsivardyti politinių sprendimų priežastis ir pasekmes. Vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyviams reikėtų pastovaus VB politikos vertinimo ir stebėsenos, konkrečios metodologijos ir gairių; visa tai leistų įsivertinti ne tik projekto ar iniciatyvos sėkmę, pamokas ar reikiamus patobulinimus, bet taip pat ir pamatyti, kaip tai prisidėjo prie bendros vystomojo bendradarbiavimo politikos ir strategijos Lietuvoje, kokią naudą tai atnešė ne tik šalims partnerėms, bet ir pačiai Lietuvai.

Ekosistemos dalyviai teigia, kad išorinis vertinimas būtų naudingas, ir galėtų būti atliekamas remiantis keliais vykdomais projektais. NVO atstovas pažymėjo: „Visada sveikinčiau išorinį vertinimą, jeigu yra metodologija, aš nemanau, kad čia daug kaštų, nes nevertini visų projektų, gali tiesiog atsitiktinai pasirinkti kelis ar kelias šalis. <...> Tai būtų labai aktualu pasižiūrėti. Iš kitos pusės tos naujos [strategijoje kaip prioritetinės įrašytos] šalys – pažiūrėti, ar mes kažką ten darom, ar ne.“²⁶ Išorinis vertinimas potencialiai galėtų prisidėti prie VB politikos vertinimo ir stebėsenos, kai tokie vertinimai galėtų būti panaudojami kaip objektyvus šaltinis. Užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo departamentas taip apibūdina išorinio vertinimo galimybes ir trūkumus: „Išorinis vertinimas yra viena iš veiklos stebėsenos ir vertinimo alternatyvų, turinti savų plusų ir minusų. Kaip 2021 m. „Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymo ir matavimo“ tyrime pažymi STRATA, viena vertus, išorinis vertinimas galėtų lemti didesnį objek-

²² Projektas „Digital Explorers“: <https://digitalexplorers.eu/>.

²³ Interviu su NVO atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

²⁴ Interviu su CPVA atstovu, 2023 m. rugpjūčio 10 d.

²⁵ STRATA (2021). Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymas ir jos matavimo tyrimas. Vyriausybės strateginės analizės centras.

²⁶ Interviu su NVO atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

tyvumą ir nepriklausymą nuo VB veiklą finansuojančios institucijos, taip pat potencialiai mažesnius kaštus. Kita vertus, gali būti susiduriama su informacijos perdavimo išoriniams ekspertams ribojimais, ekspertinių paslaugų įsigijimo procedūrų trukme ir techniniais aspektais, taip pat galimas vertinimo nenuoseklumas keičiantis ekspertams.²⁷ Su šia nuomone sutinka ir CPVA atstovai, kurie pažymi įžvelgiantys išorinio vertinimo prasmę, tačiau nesą tikri dėl pridėtinės tokio vertinimo vertės. Panašios nuomonės laikosi ir viešosios institucijos atstovas, pasisakydamas už tai, kad „mes turėtume patys atlikti tą vertinimą, tiesiog galbūt pagelbėtų vienodos gairės.“²⁸

Vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo ir stebėsenos pritaikymas siekiant spręsti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo iššūkius

Tyrimo dalyvių išskirti pagrindiniai iššūkių, su kuriais susiduria vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyviai, buvo mažas biudžetas, vystomojo bendradarbiavimo kaip užsienio politikos prioriteto nebuvimas, nepakankama informacijos sklaida bei bendradarbiavimo stoka tarp ekosistemos dalyvių, t. y. politikos formuotojų ir jos įgyvendintojų. Pirmiausia, tyrime dalyvavęs viešosios institucijos atstovas pažymėjo: „Lietuva apskritai labai mažai lėšų skiria [vystomajam bendradarbiavimui]. <...> Nėra taip, kad Lietuva yra nusiteikusi „imti“ šią politikos šaką ir tada kalbėti apie ekonominę grąžą, nes su mažais projektais tikrai sunku.“²⁹ CPVA patvirtina, jog „Gauname labai daug paraiškų, bet biudžetas yra per mažas, reiškia, kad mes negalime patenkinti visų pareiškėjų lūkesčių, kokie gali būti. Be abejo, ne visi lūkesčiai turėtų būti pateisinti, ne visos paraiškos yra tikrai geros, ne visos vertos to finansavimo.“³⁰ Antras iššūkis – maža informacijos sklaida. Privataus verslo atstovas teigė, kad jei verslo įmonės norėtų įsitraukti į vystomąjį bendradarbiavimą, jos turėtų nuodugniai sekti ir analizuoti informaciją, kuri atsakytų į klausimus: kaip įsitraukti, nuo ko pradėti. Tačiau pradedantys ieškoti tokios informacijos dažnai jos neranda ir tuomet praranda motyvaciją pradėti ar tęsti veiklas šia kryptimi. Viešosios institucijos atstovas pastebi, jog „yra daug ministerijų, agentūrų, administracijų, yra koks šeštadalys, kurie apskritai nežino, kad yra tokie projektai, jie net [juose] nedalyvauja. Mes ten atsidūrėme atsitiktinai, per pažįstamų pažįstamus. <...> Bendras vaizdas, kad tai nėra gerai žinoma sritis ir nuo čia prasideda visos problemos.“³¹ Todėl tampa svarbu paruošti konkrečias, suprantamas ir aiškias gaires, kurios leistų skirtingiems ekosistemos dalyviams efektyviau įsitraukti į vystomojo bendradarbiavimo politiką. Galiausiai, svarbiu iššūkiu laikomas bendradarbiavimo tarp skirtingų ekosistemos dalyvių trūkumas. Viešosios institucijos atstovas kalbėjo: „Kiek žinau jos koncepciją, yra visgi dialogas, yra

²⁷ Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 m. rugpjūčio 8 d.

²⁸ Interviu su viešosios institucijos atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

²⁹ Interviu su viešosios institucijos atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

³⁰ Interviu su CPVA atstovu, 2023 m. rugpjūčio 10 d.

³¹ Interviu su viešosios institucijos atstovu, 2023 m. rugpjūčio 9 d.

komisija surenkama iš įvairių [sričių atstovų], ir NVO atstovai [joje dalyvauja,] kiek žinau, ir tų visų institucijų – bet kas ten vyksta už uždarytų durų ir kaip ten gimsta, ir kodėl [pasirenkama] viena ar kita šalis, gal ten yra pagrindimas, aš tikrai nežinau“. Kita vertus, NVO atstovai pabrėžė, jog „Jeigu per Covid-19 pandemiją buvo bloga komunikacija [iš valdžios institucijų pusės], tai po karo ji išvis... Nėra daug to pasitikėjimo ir kažkokios prasmės.“ Kaip jau buvo minėta anksčiau, NVO atstovai žino priežastis, dėl kurių sumažėjo NVO dalyvavimas vystomojo bendradarbiavimo fondo kvietimuose (pvz., dėl didelės konkurencijos tarp skirtingų ekosistemos dalyvių), tačiau ir čia matyti aiškus nesusikalbėjimas tarp VB politikoje dalyvaujančių institucijų. Pasak CPVA atstovo, „vienais atvejais negauname paraiškų, dėl kažko [kito] nėra suinteresuotumo, neįdomi sritis niekam“, tad priežastys lieka neaiškios. Tačiau ekosistemos dalyviai akcentuoja ir skaidrumo bei veiklų viešinimo trūkumą. NVO atstovas komentavo, jog trūksta ne tik gairių, bet ir konkrečių vertinimo nuostatų, grįžtamojo ryšio. Taip pat ir stebėsenos, kuri būtų prieinama viešai: kokie projektai patvirtinti, gavo finansavimą ir kaip jie vyksta, kokios yra jų tolesnės galimybės.

Užsienio reikalų ministerijos vystomojo bendradarbiavimo departamentas teigia, jog diegiant naujus vertinimo ir stebėsenos modelius bus atsižvelgiama į EBPO PVK vertinimo ir stebėsenos kriterijus, tokius kaip efektyvumas, veiksmingumas, poveikis, aktualumas, tvarumas ir politikos nuoseklumas.³² Tačiau vykdant šiuos kriterijus svarbus tampa ir bendras VB ekosistemos kontekstas. EPBO PVK politikos vertinimo kriterijuose yra įvardijami du principai sėkmingam vertinimui ir stebėsenai užtikrinti. Pirmasis pažymi, jog kriterijai turėtų būti taikomi apgalvotai, kad būtų galima atlikti kokybišką ir naudingą vertinimą. Jie turėtų būti kontekstualūs, t. y. suprantami atsižvelgiant į konkretų vertinimą, vertinamą intervenciją ir dalyvaujančias suinteresuotąsias šalis. Antrasis principas pabrėžia, kad kriterijų naudojimas priklauso nuo vertinimo tikslo. Kriterijai neturėtų būti taikomi mechaniškai. Jie turėtų būti taikomi atsižvelgiant į atitinkamų suinteresuotųjų šalių poreikius ir vertinimo kontekstą.³³

Atsižvelgiant į aukščiau išvardintus ekosistemos iššūkius, tinkamai pritaikytas ir veiksmingas VB politikos vertinimas galėtų atskleisti teigiamą vystomojo bendradarbiavimo poveikį bei naudą šalies interesams, o tai taip pat galėtų sustiprinti vystomojo bendradarbiavimo, kaip užsienio politikos prioriteto, statusą. Antra, VB vertinimas ir stebėseną galėtų būti tikslinio visuomenės informavimo dalis. Skaidriai ir viešai teikiama konkreti informacija apie bendradarbiavimo projektų rezultatus gali padidinti visuomenės informuotumą ir įsitraukimą į vystomojo bendradarbiavimo klausimus. Galiausiai, VB politikos vertinimas ir stebėseną turėtų skatinti įvairių ekosistemos dalyvių bendradarbiavimą, kuris turėtų įtakos koordinuotoms pastangoms didinti vystymosi iniciatyvų veiksmingumą ir tvarumą.

³² Interviu su URM Vystomojo bendradarbiavimo departamento atstovais, atsakyta į klausimus el. laišku, 2023 m. rugpjūčio 8 d.

³³ EPBO PVK vertinimo kriterijai <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm#impact-block>

IŠVADOS

Remiantis Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos ekosistemos dalyvių supratimu ir nuomone, galima daryti išvadą, jog Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimas ir stebėseną:

- 1) padės įžvelgti ir įvardinti vystomojo bendradarbiavimo naudą tiek Lietuvai, tiek šalims partnerėms. Tikimasi, jog vykdant nuoseklų ir sistemingą vertinimą būtų galima išgryninti Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo viziją bei prioritetus,
- 2) sustiprins Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo strategiją, kuri būtų grindžiama konkrečiais argumentais, pavyzdžiais bei patirtimi,
- 3) leis atpažinti ir ieškoti sprendimų būdų tokioms problemoms kaip komunikacijos ir sklaidos trūkumas, skaidrumo ir atskaitomybės trūkumas, mažas bendradarbiavimas tarp ir su vystomojo bendradarbiavimo ekosistemos dalyviais.

Remiantis apžvalginiais interviu, atliktais su skirtingais Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos ekosistemos dalyviais, išryškėjo svarbus požymis: trūksta aiškaus ir pagrįsto supratimo apie Lietuvai tinkamą vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo ir stebėsenos modelį. Ekosistemos veikėjai linkę atkartoti nuostatas, kurios pateikiamos EBPO PVK vertinimo kriterijuose arba STRATA parengtose ataskaitose. Tai rodo, kad trūksta individualios, konkrečiai pritaikytos perspektyvos, kokių ypatybių reikėtų šiam modeliui. Vyraujantis supratimas yra pernelyg apibendrintas, stokojantis konkretumo ir atitinkantis standartizuotas nuostatas. Pažymėtina, kad ekosistemos dalyviai savo lūkesčių nepagrindžia turima unikalia patirtimi, konkrečiais pavyzdžiais ar išmoktomis pamokomis. Atsižvelgiant į tai, atsiranda galimybė apmąstyti šią įvairią patirtį ir suvokimą, panaudojant tai kaip pagrindą patikimam vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo ir stebėsenos modeliui. Tampa būtina atsižvelgti į VB ekosistemos dalyvių lūkesčius bei patirtis. Tai patvirtina ir STRATA užsienio politikos kuriamos vertės tyrimas: „Tam, kad veiklos vertinimo sistema ir kriterijai – tikslai, uždaviniai ir rodikliai – būtų tinkami vykdomai veiklai, leistų ją reguliariai stebėti, tobulinti ir mokytis, būtina atsižvelgti į veiklos vykdytojų patirtį ir lūkesčius.“ Sklandus ir atviras bendradarbiavimas gali užtikrinti, jog šie modeliai bus sėkmingi ir nešantys naudą Lietuvai.

ŠALTINIAI

1. 2022 m. Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos apžvalga: [https://www.vbplatforma.org/uploaded_files/articles/VB_politikos_apzvalga_22\(7\).pdf](https://www.vbplatforma.org/uploaded_files/articles/VB_politikos_apzvalga_22(7).pdf)
2. Projektas „Digital Explorers“: <https://digitalexplorers.eu/>
3. EBPO PVK ataskaita: *Report on Lithuania's readiness for accession to the DAC*, 2022 m.
4. EPBO PVK vertinimo kriterijai <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm#impact-block>
5. Laura Toomlaid, „Inovacijos vystomajam bendradarbiavimui. Apgalvotas eksperimentavimas: inovacijų galimybės Baltijos šalių vystomajame bendradarbiavime“, AfriKo, 2022 m. kovo 11 d., https://issuu.com/vbadmin/docs/vb_inovacijos_lt.
6. Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo strateginės kryptys <https://ltaid.urm.lt/lietuvos-vystomasis-bendradarbiavimas/lietuvos-vystomojo-bendradarbiavimo-politika/strategines-kryptys/49>
7. Metodologinė priemonė „Evaluating the Impact of International Development Cooperation“ <https://www.coopi.org/uploads/home/15b477011a840f.pdf>
8. OECD DAC Network on Development Evaluation “Evaluating Development Co-Operation: summary of key norms and standards“ <https://www.oecd.org/development/evaluation/dcdndep/41612905.pdf>
9. Oficialus Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo tinklalapis, kurį administruoja Užsienio reikalų ministerija: <https://ltaid.urm.lt/projektai/zemelapis/85>
10. STRATA (2021). Užsienio politikos kuriamos vertės nustatymas ir jos matavimo tyrimas. Vyriausybės strateginės analizės centras.
11. STRATA (2023). Užsienio reikalų ministerijos vykdomos užsienio politikos kuriamos vertės vertinimo metodikos sukūrimas ir bandomasis vertinimas. Vyriausybės strateginės analizės centras.
12. Suomijos vystomojo bendradarbiavimo politikos vertinimo instrukcija (angl. evaluation manual) https://um.fi/documents/384998/0/Evaluation+Manual_updated_01032022+%281%29.pdf/402ad23b-9abb-78fc-6ab0-aec6e-da7f7ff?t=1648796619578
13. Vystomojo bendradarbiavimo strategija Ukrainai 2022–2025 metams, 2021 m. gruodžio 27 d. https://www.urm.lt/uploads/default/documents/6_%20LT%20vystomojo%20bendradarbiavimo%20kryptys%20Ukraina.pdf